

Надія КІЧУК

Доктор педагогічних наук, професор, академік Міжнародної академії педагогічних і соціальних наук, академік Академії наук вищої освіти України; професор кафедри загальної, початкової, дошкільної та спеціальної освіти, декан педагогічного факультету ІДГУ. В Ізмаїльському державному гуманітарному університеті працює з 1973 року.

Авторка понад 250 наукових праць.

Сфера наукових інтересів: проблематика педагогіки вищої школи.

E-mail: kichuk52@ukr.net.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА У ВИМІРАХ СУЧАСНОСТІ

Порушено проблему визначення параметрів особистісно-професійного іміджу сучасного педагога, здатного до успішного розв'язання новопосталих завдань. У постановочному плані окреслено деякі підходи щодо реалізації ресурсів вищої школи у становленні конкурентно-здатного педагога.

Ключові слова: імідж, особистісно-професійний імідж, кар'єрне зростання, творча особистість.

Проблематика становлення педагога, з огляду на її особливу значущість для гуманізації соціуму, ніколи не зникала з видноколу як педагогів-класиків (О. Духнович, Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), так і новаторів навчально-виховних практик (А. Макаренко, М. Монтессорі, С. Френе, Р. Штайнер та ін.).

Попри суттєвий доробок науковців, де міститься розлоге гуманітарне знання про базові характеристики та конкурентноздатного педагога й абриса його конструктивної фахової діяльності, маємо підстави стверджувати що з-поміж особистісно-професійних маркерів є такі, котрі актуалізуються виключно у контексті новопосталих соціально-педагогічних завдань. Адже ж, за влучним зауваженням Івана Франка, саме «вчителем школа стоїть». Якщо ж ідеться про вітчизняні реалії сьогодення, то вочевидь успішність реалізації концепції «Нова українська школа» детермінована передовсім тим «синтетичним образом», котрий містить у собі саме значний обсяг «емоційно забарвленої інформації» про педагога, спонукаючи його до певної соціальної поведінки. Отже, мова йде про імідж учителя як суб'єкта професійної діяльності, конструктивність якої виступає запорукою успішності ініційованих освітянських нововведень.

Принагідно відзначимо, що і сучасна іміджологія, й науки, котрі виступають її партнерами (на кшталт філософії, психології, культурології, педагогіки), дозволяють по-новому оцінити актуальність такого положення В. О. Сухомлинського: «Людина як особистість розкривається в тому, що вона створює, в чому виражає себе, втілює свій розум, майстерність» (Сухомлинський, 1977: 552). Отож, зрозумілою стає контекстність усієї сукупності функцій, котрі властиві іміджу (Довга, 2014: 14).

Йдеться про такі: на рівні цінностей (особистісного зростання, комфортизації міжособистісних стосунків, психотерапевтичні); у ракурсі технологічності – виокремлення кращих ділових якостей особистості, здатностей до міжособистісної адаптації та подолання вікових меж, здібностей щодо організації уваги, а також нівелювання негативних характеристик.

Прикметно, що широко відомий вислів «учителя німецьких учителів» А. Дістервега, що «найбільш важливим явищем у школі, найбільш навчальним предметом, найбільш живим прикладом для учня є саме учитель. Він – уособлений метод навчання, самовтілення принципу виховання» (Дістервег, 1956: 203), зберігаючи актуальність, все ж потребує і нового «прочитання» в умовах трансформації, котрі відбулися у понятті «грамотність». Адже цінності, що їх привносить учитель, зокрема, початкових класів, його іміджеві характеристики найчастіше пов'язані з корисністю для суспільства в аспекті набуття дитиною грамотності. Нині як концепт «функціональна грамотність» значно розширюється. Так, на початку третього тисячоліття ЮНЕСКО представляє модифікований варіант означеного конструкту як здатність розуміти оточуючих, інтерпретувати інформацію, спілкуватись, лічити, використовувати друковані і письмові матеріали у відповідному контексті; до того ж зацентровано, що грамотність передбачає постійне навчання для сприйняття індивідууму в досягненні цілей, розвитку знань і потенціалу та ступеня активності у житті суспільства. Отож, окреслений маркер іміджу конкурентоздатного педагога нині набув якісно нових абрисів.

Як стверджують дослідники проблематики іміджології, доречно розрізнати не лише цілковито очевидні, а й приховані функції іміджу. Має сенс розуміння того, що індивідуальний імідж людини є, по суті, проекцією її особистості, а різновидом особистісного іміджу слід розглядати персональний, де з-поміж зовнішніх даних особливостей поведінки певної особистості та її соціально-професійних характеристик самосприйняття і сприйняття оточенням, із яким вона взаємодіє, ще й уявлення про неї як представника відповідної професії (П. Берд, Л. Браун, А. Галанов, О. Лагода, М. Спиллейн та ін.). Відтак особистісно-професійний імідж сучасного педагога виступає важливим чинником збагачення його позитивного впливу на результативність розв'язання соціально-педагогічних завдань. Натомість ще й досі неоціненим дослідниками залишається такий сегмент впливовості іміджу фахівців, яким постає суто кар'єрне зростання.

Маємо зауважити на тому що, термін «кар'єра» був уведений до наукового обігу у зв'язку з намаганням дослідників описати процеси, котрі відбуваються у сфері праці. Це сталося у першій половині ХХ століття, завдячуючи праці «Люди та їх робота» американського соціолога Е. Х'юза. Нині як термін «кар'єра» використовується, зокрема, освітянською спільнотою здебільшого у значенні процесу підвищення фахівця в певному напрямку. Водночас варто відзначити доволі поширене використання серед американських освітян трактування, наприклад, профорієнтації як «психології кар'єри», а також наявний погляд (зокрема, Дж Сьюпера) щодо доцільності розуміти кар'єру як послідовну комбінацію ролей, котрі людина виконує впродовж життя.

Прикметно, що деякі вітчизняні довідкові джерела, даючи відповідні посилання на іншомовне трактування поняття «кар'єра» (зокрема, «возова дорога»), витлумачують його не лише у значенні «успішного просування по службі», а й підвищення соціального статусу, досягнення популярності й навіть «позначення професії особи» (Горбатенко, 2004: 250). Отож, не зупиняючись на предметному полі

певних наук щодо змістового наповнення поняття «кар'єра», цілковито очевидними видаються його взаємозв'язок, взаємозалежність і взаємозумовленість феноменологією іміджу особистості. Взнявши ж до уваги ринкові цінності сучасності, окреслена площина актуалізує потребу не лише у поглибленні наукових уявлень про іміджові ознаки сучасних фахівців та осмислення кращих європейських практик у цьому плані (зокрема, Польщі), а й обумовлює підвищення інтересу до проблематики професійної кар'єри особистості в сучасних умовах праці. Йдеться про важливість нового формату освітньої діяльності вітчизняних закладів вищої освіти – реалізацію ідеї створення в університетах кар'єрних центрів – містка між сучасним студентством та ринком праці (*Мозавецька, 2015: 244*).

З огляду на вищезазначене, було проведено аналітичну роботу з двоєдиною метою. З одного боку, передбачалось узагальнити висновки дослідників щодо готовності педагога в аспекті реалізації «формули» нової української школи. А це дозволило констатувати недостатньо повне використання в цьому плані потенціалу вищої школи – основного етапу становлення компетентного фахівця (*Кічук, 2019: 15-19*). З іншого ж боку – засвідчити правомірність осмислювати результативність діяльності практиків в аспекті запровадження Концепції нової української школи (*Мацковська, 2019: 1-3*). Це дозволило переконливо довести загострення проблематики конкретизації параметрів іміджу сучасного педагога. До того ж, беручи до уваги відому концепцію «кар'єрних якорів» Е. Шейна, правомірно, на наше переконання, припускати, що, формуючи особистісно-професійний імідж (як усвідомлені індивідуально-позитивні зміни), тим самим спрямовуються зусилля, зокрема майбутнього фахівця в умовах вищої школи, на вибір моделі стратегії поліваріативності й професійної кар'єри.

Окреслені теоретико-методологічні орієнтири уможливають принаймні такі зауваги. По-перше, передовсім принципово важливо визначитися у тому інтегральному новоутворенні, котре є визначальним щодо ресурсності й того, як особистість «розкривається» і що вона здатна «створювати», а також через що «виявлятися» й що саме «втілювати» у наявні розум та майстерність. По-друге, визначене новоутворення має характеризувати не лише особистість, а й позначатися на її навчально-професійній або суто професійній діяльності, тобто залежно від того, про кого йдеться – про майбутнього фахівця або вже практика. По-третє, дбаючи про стійкість іміджевих ознак особистості, суттєвим є й уточнення потенціалу саме вищої школи в аспекті становлення та подальшого розвитку визначеного особистісно-професійного новоутворення на основному етапі професійної підготовки.

Вивчення й узагальнення не лише історико-педагогічних джерел, а й наукового фонду з проблематики професійної підготовки фахівця саме із значним запасом «випередження», що підвищує його здатність бути успішним у професії через позитивний особистісний імідж (тобто усі його складові – самоімідж, бажаний імідж та необхідний імідж), а також саморефлексія досвіду професійної підготовки студентів засвідчують, що принципово важливо в умовах вищої школи сформулювати саме творчу особистість педагога.

Варто підкреслити, що ще й досі в педагогіці вищої школи не склалось єдиної загальноприйнятої позиції щодо трактування конструкту «творча особистість педагога», власне, як і загально визнаних дослідниками механізмів формування такої особистості на основному етапі професійного її становлення. Так, з-поміж існуючих концепцій творчої особистості вчителя чи не найпривабливішими і для науковців, і для практиків вважаються концепції, розроблені такими відомими дослідниками, як

В. О. Моляко та В. В. Рибалка. Річ, мабуть, у тому, що вони враховують принципово важливе уточнення, внесене В. О. Крутецьким у науковий статус поняття «творче мислення». Йдеться, зокрема, про розуміння, що творче мислення завжди буде самостійним і активним, проте не кожне активне є самостійним, як і не всяке самостійне мислення – творче. Отож, означене, з одного боку, відчутно збагачує сучасне психолого-педагогічне знання про феноменологію творчої особистості педагога, оскільки контекстом тут виступає одночасно і теорія особистості, і теорія діяльності, й теорія творчості; з іншого боку – створюються передумови для розробки конструктивного практико-орієнтованого підходу до становлення творчої особистості майбутнього вчителя в умовах вищої педагогічної школи.

Самоцінність процесу становлення творчої особистості педагога може бути простежена у кількох напрямках:

1) враховуючи встановлену дослідниками схильність, зокрема, молодших школярів до наслідування; в умовах роботи вчителя у творчому режимі природніше й інтенсивніше відбувається процес самовираження творчої індивідуальності дитини;

2) досвід переконує, що технологія діяльності творчого педагога вирізняється гнучкістю, нестандартністю дій, котрі сприяють інтенсивності, об'єктивності й мобільності визначення ним навіть незначних ознак вияву творчої індивідуальності вихованця;

3) звичність звернення до педагогічних інновацій, притаманних фахівцеві, який працює у творчому режимі, сприяє розвитку творчої уяви дитини, розкритості її творчості, вияву креативності. Творчу особистість педагога характеризує схильність до педагогічних інновацій, що уможлиблює незворотність процесу реформування освітньої сфери. Отже, означене забезпечує безпосередній та опосередкований вплив на переважну більшість складників сприятливого образу педагога, на позитивну самопрезентацію, на збільшення довіри соціуму щодо виконання педагогом соціально-професійної ролі та уявлення, котре цілеспрямовано формується у суспільній свідомості.

Багаторічні дослідження феноменології творчої особистості педагога переконують у тому, що доречно її змістовим ядром убачати духовність. Водночас привертає увагу сучасна філософсько-психологічна інтерпретація поняття «духовність», хоча цілковито очевидним є те, що означений феномен цікавить людство віддавна (О. Лосєв, Г. Сковорода, П. Юркевич та ін.). Так, у сучасному розумінні духовність трактується як той вищий рівень розвитку особистості, «на якому основними мотиваційно-смісловими регуляторами її життєдіяльності є вищі людські цінності» (*Кремень, 2008:244*). Розмірковуючи над системо-утворювальним значенням духовності саме у становленні творчої особистості педагога, варто зауважити ще й на такому аспекті: принципово важливим є значення таких особистісно-професійних якостей, якими постають і самоактуалізація, й самореалізація. Наприклад, щодо останньої, то експериментальним шляхом встановлено (зокрема, Н. В. Павлик) таке: сучасна освіта здебільшого орієнтує особистість юнацького віку лише на самореалізацію, а не на конструктивну її самоактуалізацію, тобто на «ціннісний стрижень» особистості. Отож, нині зберігається загострення проблеми духовно-моральної складової самоактуалізації сучасного студентства, а відтак – важливість створення у вищій школі передумов, котрі є необхідними і достатніми для збагачення саме творчого потенціалу особистості. У зв'язку з цим варто звернути увагу на таке узагальнення психологів: поняття «творчість» і «креативність» є близькими, однак не тотожними. Як уважає

І. Маноха, поняття «креативність» є ширшим від поняття «творчий потенціал». Річ у тім, що креативність має і потенційну, й актуальну форми, тоді як спектр творчих здібностей виступає одночасно й структурним елементом креативності. Зазначене містить вагому практичну цінність завдяки імперативу саме креативних педагогічних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти, де домінують не «готові знання», а інформація як підґрунтя вияву студентством інтелектуальної ініціативи задля вироблення «власного бачення світу», майбутньої професії та себе особисто успішного в цій професії.

Оскільки конструкт «творча особистість» належить до невизначених у сучасному гуманітарному знанні, деталізуємо щодо цього власну дослідницьку позицію.

Послугуючись методом моделювання, котрий уже вельми позитивно оцінений у професійній педагогіці (зокрема, в контексті іміджотворчої діяльності особистості інноваційного типу (*Мармаза, 2019: 48-54*)), підкреслимо принципову важливість взаємозв'язку, взаємозалежності й взаємозумовленості параметрів моделі творчої особистості із професійним її призначенням. Адже ж творчий потенціал особистості неможливо сформувати «раз і назавжди». Отож, конструкт «творча особистість» ми розглядаємо як системне утворення, де підсистемами виступають когнітивна, регулятивна, афективна сфери та простір самопізнання.

До того ж у нашому розумінні доречно виходити із певних параметрів модельного уявлення про феноменологію творчої особистості. А саме:

- 1) структурна характеристика;
- 2) змістова й операційна підструктури моделі;
- 3) практично-дієвий фонд моделі.

Надамо кожному з параметрів стислу характеристику, оскільки у попередніх наших дослідженнях означений аспект уже набув розлогого висвітлення. Так, у структурній характеристиці відзеркалено дві площини та їх перетин: ступінь наявного інтересу особистості до педагогічних явищ, оперативність «переносу», а також рівень чутливості до педагогічних проблем, здатність до наукового підходу щодо їх розв'язання. Відтак ключового значення набуває сформованість, зокрема, у студента науково-педагогічного стилю мислення.

Ми виходили з визначення, що своєрідністю вирізняється змістова й операційна підструктури моделі творчої особистості, оскільки саме вони репрезентують «каркас» професійно-значущих ознак – методологічну культуру та фахову компетентність особистості. При цьому важливими вважаємо глибину професійно-значущих знань (тобто «шляху – від явища до його сутності»), їх узагальнень як у розрізі стану (тобто «дистанції від педагогічного факту – до педагогічної ситуації»), так і у контексті рівня (тобто «широту переносу» у нестандартну педагогічну дійсність). На наше переконання, саме за цим параметром створюється можливість оцінити здатність особистості визначати стратегію професійної діяльності.

Щодо практично-дієвого фонду моделі творчої особистості, то його відзеркалюють, з одного боку, система мисленнєвих її дій, котрі «ведуть» до розв'язання новопосталих суто педагогічних завдань (тобто у розрізі орієнтовної, виконавчої та контрольної фаз саме педагогічної сфери діяльності). З іншого ж боку – тут створюється можливість спостерігати своєрідність вияву унікальності творчої індивідуальності, зокрема, студента (наприклад, у межах полюсів емоційно-імпровізаційного та розсудливо-методичних стилів).

Отже, навіть згорнуто представлена модель творчої особистості дозволяє, на наш погляд, відтворювати уявлення про «загальне» в ній, «особливе» та «одиничне».

Зауважимо, що модельне уявлення про явище, яким постає саме творча особистість, уможлиблює розробку практично-орієнтованих підходів, реалізація яких, зокрема, в умовах вищої школи, сприяє прогнозуванню стійких позитивних результатів.

У нашому досвіді було апробовано розроблену стратегію розвитку творчої особистості, котра опановує у вищій школі педагогічні спеціальності. При цьому дослідно-експериментальним шляхом та за логікою підсистеми «бакалавр – магістр» використано передовсім переваги компетентнісного підходу.

Принагідно зауважимо, що у країнах Європейського Союзу утвердилися три моделі запровадження вмінь і компетентностей педагогів у системі саме педагогічної освіти й деталізовано спільні компетентності, з-поміж яких – предметні, суто педагогічні, компетентності інтеграції теорії і практики, лідерські, компетентності щодо взаємодії і співробітництва, оцінки якості, неперервного навчання і освіти впродовж життя, компетентність у сфері мобільності (*Ашвенюк, 2014: 61-81*). До того ж учені, які системно вивчають ресурси компетентнісного підходу (О. Андреев, Н. Василенко, М. Даддс, Дж. Елліоті та ін.), єдині у визнанні його конструктивності, зокрема в аспекті забезпечення вільного й гуманістично зорієнтованого вибору, що відповідає пріоритетам «відкритого суспільства», адже ж компетентний фахівець набуває здатності в будь-який момент «знайти» й «відібрати» саме потрібні знання і, що не менш важливо, «у створених людством значущих сховищах інформації».

Варто додати й принципове значення компетентного використання майбутнім фахівцем спектру електронних навчальних матеріалів, а це вимагає звернення до представників професій «людина – знакова система» (Web-дизайнерів, системотехніків, схемотехніків тощо). До того ж актуальності набуває такий маркер професійної компетентності, як медіакомпетентність (*Фурсикова, 2019: 384*), зокрема, в контексті пріоритетів програми Європейського парламенту «Цифрова Європа: 2021-2027 роки» та підвищення ролі IT-інфраструктури smart – середовища сучасного впливу (хмарні технології, телекомунікаційні засоби, LMS Moodle, інституційний репозитарій, WEB 2.0, Wiki-портал). Учені, які системно вивчають ресурси медіаосвіти, як нам видається, небезпідставно застерігають від медіаманіпуляції, насильства у мас-медіа, кібербулінга – явищ, котрі набувають значного поширення серед студентської спільноти. Привертає увагу те, що нині значний інтерес і серед науковців, і серед практиків становлять питання, пов'язані з візуальною грамотністю майбутніх фахівців (*Джордіца, 2017: 19*). Ідеться про значущість таких іміджевих ознак, зокрема, сучасного педагога, як презентаційний консалтинг – «знати, розуміти, застосовувати грамотно» (наприклад, технології візуального подання структури тексту, обізнаність у композиційних ефектах і правилах колористики, знання механізмів створення візуальних метафор тощо).

Отже, реалізація концепції розвитку особистісно-професійного іміджу майбутнього вчителя та саморефлексія досвіду педагогічно вмотивованої реалізації стратегії формування творчої особистості в умовах сучасного закладу вищої освіти переконує у доцільності розрізняти такі фази, як-от: інформаційно-збагачувальна (I-II курси навчання студентів, де сфокусовано увагу на процес розвитку їх інтелектуальної ініціативи, а провідним засобом є розв'язання педагогічних ситуацій і вирішення фахово-значущих задач); модифікаційна (III курс навчання майбутніх педагогів, де домінують ресурси інтерактивних технологій, організації

інтерпретаційної їх діяльності з опорою, наприклад, на педагогічні плакати); креативна (IV курс навчання студентів, де ключового значення надано інноваційним технологіям опрацювання дискусійних питань освіти в умовах викликів сьогодення, а провідним шляхом визнано занурення майбутніх педагогів у проектну діяльність, зокрема, в розрізі регіональної проблематики). До того ж творча реалізація ідеї компетентісно-орієнтовної підготовки педагога у процес модернізації відчутної професійної освіти дозволяє, з одного боку, формувати у студентів іміджеві ознаки та рівні результативної складової освітнього процесу, а з іншого – осмислювати вияв позитивного іміджу фахівця через його здатність цілеспрямовано формувати ключові та предметні компетентності в учнів.

Перспективи подальших наукових розвідок лежать у площині вивчення ресурсів кооперативного навчання, задіяність яких у вищій школі сприятиме розвитку професійного менталітету майбутніх педагогів та збагаченню інноваційно-творчого особистісного потенціалу, отже, виробленню позитивного особистісно-професійного іміджу.

***

Деордіца Т. Візуальна грамотність як протидія «слайдовому мотлоху». Вища школа. 2017. №11. С.11-20

Дистервег А. Избранные педагогические сочинения: Учпедгиз, 1956. 296 с.

Довга Т.Я Імідж сучасного вчителя: навч.мет.пос. Кіровоград: ПП «Енклюзив – Систем», 2014. 144 с.

Енциклопедія освіти / гол.ред В.Г. Кремень. К: Юрінком Інтер, 2008. 1040с.

Кічук Н.В Підготовленість фахівця до професійної рефлексії у діяльності як параметр його конкурентоздатності. Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, Одеса, 2019. №3 (128). С. 15-19.

Компетентністний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія і практика: монографія. Н.М. Ашвенюк, Т.М. Десятов, Л.М. Дьяченко та ін. Кіровоград: Імекс – АМД, 2014. 280 с.

Лозовецька В.Т. Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах праці: монографія. К: Міленіум, 2015. 244 с.

Мармаза О.І. Інновації в менеджменті освіти. Х:Основа, 2019. 128 с.

Мацковська Т. Імідж педагога – запорука професійного успіху. З досвіду роботи. Поч. школа. 2019. №5. С.1-3.

Політологічний словник / упор. В.П Горбатенко; за ред.. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенко.- 2-ге вид., доп.і перероб. К: Генеза, 2004. 736 с.

Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. К.: Рад.школа, 1976. Т. 2. С. 419-655.

Фурсикова Т. Медіакультура фахівця освіти: монографія. Кропивницький: Енклюзив – Систем, 2019. 384 с.